

Citation:

J.J.M. Maeijer, Levensbericht J.H. Beekhuis, in:
Jaarboek, 1989, Amsterdam, pp. 126-132

Jacob Houdijn Beekhuis

Jacob Houdijn Beekhuis

13 augustus 1903–24 oktober 1988

In de ochtend van 24 oktober 1988 overleed Jacob Houdijn Beekhuis. Hij was sinds 1959 lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Jaap Beekhuis werd geboren te Leiden op 13 augustus 1903 in een milieu dat ongetwijfeld mede bepalend was voor zijn verdere loopbaan als jurist. Zijn vader, Mr. C.H. Beekhuis, toen nog advocaat, doorliep later een glansrijke loopbaan in de rechterlijke macht welke uitmondde in de functie van president van het Gerechtshof in Leeuwarden. Hij had de gewoonte om gevallen die hij als rechter behandelde met zijn zonen te bespreken. Zijn moeder, J.M. Dutry van Haeften, was de dochter van een raadsheer te Leeuwarden en toonde evenals haar echtgenoot grote belangstelling voor het gevangeniswezen.

Op initiatief van de Uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink te Zwolle verscheen onlangs een bundel met een selectie uit Beekhuis' geschriften, die typerend zijn voor zijn werk. In die bundel staat een tweede interview met Beekhuis, in het voorjaar van 1988 afgenomen door Professor Van Dunné; een eerste interview met Jaap Beekhuis verscheen in 1976 in de bundel: *Acht civilisten in burger*. Uit het interview van 1988 blijkt hoe Jaap Beekhuis door de belangstelling van zijn ouders geïnteresseerd raakte in de psychologie van de misdadiger; hij had toen nog geen flauw idee dat hij zich later in het burgerlijk recht zou specialiseren. In het laatste interview laat hij zich pessimistisch uit over het strafrecht. Hij gelooft dat wij een tijd tegemoet gaan van anti-humanisering, zowel voor wat betreft de delicten die gepleegd worden als voor wat betreft de wijze waarop de straffen toegepast moeten worden.

Het ouderlijk milieu heeft denk ik, ook in andere opzichten zijn ontwikkeling beïnvloed. Het was een liberaal milieu; ook Jaap Beekhuis was van liberale gezindheid. Voorts was het een muzikale familie; zijn broer speelde cello, zijn moeder en zuster zongen; zijn vader en ook Jaap Beekhuis zelf speelden goed piano. In zijn studententijd speelde hij, naar hij zelf zei, nog meer piano dan hij boeken las, maar later moest hij vanwege zijn werk de uitingen van zijn muzikale belangstelling sterk intomen.

Na zijn studie in Leiden van 1921 tot 1925 verbleef Beekhuis door bemiddeling van Meijers gedurende drie maanden voor studie in Londen, waar hij zich al enigszins voorbereidde op het schrijven van een dissertatie over de aansprakelijkheid van rechtspersonen en haar organen voor onrechtmatige daden, waarop hij in 1934 cum laude bij Meijers zou promoveren. In dit proefschrift gaf hij ook veel aandacht aan het Franse recht. Na gedurende korte tijd advocaat en procureur te zijn geweest te Leeuwarden, op het kantoor van zijn oom, Mr. C. Beekhuis en zijn broer, Mr. C.H. Beekhuis, later lid van de Hoge Raad, vertrok hij in 1926 naar Leiden waar hij tot 1934 repetitor was in het vak burgerlijk recht. In die tijd heeft hij velen aan zich ver-

plicht door van de colleges van Meijers tien tot twaalf zeer handzame, ook later nog veel gebruikte dictaten te maken die aan de repetenten ter bestudering werden meegegeven en waarover later indringende vragen werden gesteld. Aldus legde hij de basis voor zijn eigen zo gedegen kennis van het burgerlijk recht; daarnaast werkte hij voort aan zijn proefschrift. In die repetitortijd werd ook de basis gevormd voor zijn echtelijk geluk. In 1929 huwde hij met een van zijn repetenten: Soetje Alta, met wie hij tot aan de dag van haar overlijden op 2 augustus 1981 in grote wederzijdse liefde hecht verbonden bleef. Uit het huwelijk werden vier kinderen geboren. Het leven van Jaap Beekhuis werd als het ware geamputeerd door het overlijden van zijn echtgenote, maar op bewonderenswaardige wijze wist hij zijn vitaliteit en werkkraft in stand te houden, waarbij hij tegelijkertijd al het mogelijke bleef doen om het persoonlijk geluk van zijn oudste zoon te bevorderen.

Ofschoon Beekhuis de leeftijd van de sterken heeft bereikt, had hij in het begin van zijn huwelijk jarenlang veel problemen met zijn gezondheid; hij had last van gewichtsrheumatiek, door een acute aanval moest hij zijn promotie uitstellen. Mede door deze ervaring was hij later bijzonder toegankelijk voor de pijn en het verdriet van anderen; zijn opgewekte natuur liet hem daarbij nooit in de steek.

In die Leidse periode ondervond hij met zijn vrouw veel steun en vriendschap van J.C. van Oven en diens gezin. Hij genoot van de gezelligheid en warmte in huize Van Oven, net zoals hij vele jaren later wist te genieten van de bijeenkomsten met zijn vele Belgische vrienden in het kader van de Vereniging voor vergelijkende studie van het recht van België en Nederland. De zuidelijke levensstijl sprak hem erg aan.

In 1934 vestigde Beekhuis zich als advocaat en procureur te Den Haag, waar hij zich associeerde met Mr. B.M. Droogleever Fortuyn. En dan volgt in 1938 zijn benoeming op 35-jarige leeftijd tot hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen met als leeropdracht: inleiding tot de rechtswetenschap, burgerlijk recht, burgerlijk procesrecht en agrarisch recht. Dit hoogleraarschap vervulde hij met toewijding, nauwgezetheid en elan gedurende bijna dertig jaren: op 1 september 1957 werd hij als opvolger van Cleveringa benoemd tot lid van de Raad van State.

Zijn hoogleraarschap leidde tot een voortdurende stroom van publikaties: in de vorm van boeken, preadviezen, redevoeringen, artikelen, boekbesprekingen en talloze annotaties op uitspraken van de Hoge Raad. Op belangrijke elementen uit zijn werk kom ik nog terug. Een overzicht van al die publikaties vindt men in de bundel die hem werd aangeboden bij zijn afscheid in Groningen; het overzicht wordt gecompleteerd in zijn onlangs verschenen *Geschriften*. De afscheidsbundel was getiteld: *Op de grenzen van komend recht*. Men wilde daarmee aanduiden dat Beekhuis naast zijn uitvoerige verhandelingen over klassieke thema's van het civiele vermogensrecht, steeds veel aandacht had voor nieuwe ontwikkelingen in het recht. Daarvan getuigt zijn pioniersarbeid op onder meer de gebieden van het appartementenrecht en het luchtrecht. Als voorbeeld van deze aandacht noem ik ook zijn rede op 13 december 1965 voor onze Akademie gehouden over: *Geluidshinder door het luchtverkeer*. Het is niet verwonderlijk dat hij een veel gevraagd adviseur was van het Ministerie van Justitie bij de voorbereiding van diverse specifieke wetgevingsprojecten op gebieden waarvoor hij belangstelling had. Zulks naast de belangrijke taak die hij had te vervullen sinds 1964, toen hij als opvolger van J. Drion werd benoemd tot regeringscommissaris voor boek 5 NBW betreffende het zakenrecht. In dit verband zij

ook nog vermeld dat Jaap Beekhuis vanaf 1952 jarenlang zitting heeft gehad in het Legal Committee van de ICAO (International Civil Aviation Organization) een onderorganisatie van de United Nations. Aan dit internationale werk beleefde hij veel genoeg.

Beekhuis heeft als jong hoogleraar in Groningen de oorlogstijd meegemaakt en was in die moeilijke periode een tijd decaan van de Faculteit. De Faculteit legde in 1943 feitelijk het werk neer hetgeen leidde tot zijn aanvraag om ontslag dat hem echter niet werd verleend. Hij heeft zoals zovele Nederlanders in die dagen voortdurend getobd met de vraag: wat kan ik nog doen, en wat is in geweten voor mij niet langer aanvaardbaar. Hij heeft de goede beslissingen genomen met gevaar voor eigen persoonlijke veiligheid. Hij werd lid van de Groningse afdeling van de Raad van Negen die de Bevrijding moest voorbereiden. Na de bevrijding werd hij juridische adviseur van het Militair Gezag en lid van de afdeling Rechtspraak van de Raad voor het Rechtsherstel. Die afdeling Rechtspraak was niet lijdelijk; zij had belangrijke bevoegdheden, ook op procesrechtelijk gebied. Later zal Beekhuis zich afvragen of het gewone burgerlijke procesrecht van deze tijd niet te formeel is ingesteld. Niet voor niets hield hij er van om desgevraagd als arbiter op te treden.

Zoals gezegd, functioneerde Beekhuis vanaf september 1967 als lid van de Raad van State. Zijn werk is daar hoog gewaardeerd; hij genoot een groot gezag. Hij hield zich vooral bezig met de advisering op het gebied van de wetgeving, in het bijzonder bij de afdelingen Justitie en Algemene Zaken. In het begin was hij vrijwel het enige lid gespecialiseerd in het privaatrecht; vele leden deden een beroep op hem wanneer zij met civielrechtelijke vragen werden geconfronteerd. Over vele belangrijke stukken in de nieuwe burgerlijke wetgeving heeft hij zich met kritisch-analytische aanpak en met aandacht voor de wetgevingstechniek gebogen. Op boek 8 NBW, ontworpen door Schadee, heeft hij wezenlijk invloed gehad. Beekhuis genoot van dit werk, het bracht hem steeds weer op en over de grenzen van het komend recht. Zijn taak op het gebied van de geschillen van bestuur was een beperkte, ook hier werd hij echter aangetrokken door de vrije manier van rechtspleging. Hij droeg overigens aanstonds de opvatting uit dat indien de Kroon een beslissing geeft die onrechtmatig is, beroep daarvan op de gewone rechter openstaat.

In verband met zijn 75-jarige leeftijd nam Beekhuis op 1 september 1978 afscheid van de Raad van State. Maar hij bleef de afgelopen jaren nog bijzonder vitaal en actief. Meerdere publikaties verschenen nog; aan de laatste bewerking van het algemeen deel van het zakenrecht in de Asser-Serie dat in 1985 verscheen, leverde hij nog een actieve bijdrage. Hij gaf nog veel adviezen, en was met N.J. Polak en later met W.L. Haardt adviseur van de bewindvoerders van OGEM. In november 1987 genoot hij voor de laatste maal van het samenzijn met zijn Nederlandse en Belgische vrienden in Gent, bij de jaarlijkse vergadering van de eerder genoemde Belgisch-Nederlandse Vereniging, die hij als voorzitter van de Nederlandse afdeling jarenlang had gediend.

Vanwege zijn grote verdiensten werden aan Beekhuis diverse Koninklijke onderscheidingen verleend: in 1955 werd hij Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw; in 1967: Commandeur in de Kroonorde van België, in 1974: Commandeur in de Orde van Oranje Nassau.

Wat is de betekenis geweest van Beekhuis als jurist van groot formaat voor het

Nederlandse privaatrecht, in het bijzonder het civiele vermogensrecht? Ik waag mij aan een bescheiden poging deze in zeer grote lijnen te schetsen.

Beekhuis was een leerling van Meijers, die hij bewonderde om diens fenomenale kennis op de meest uiteenlopende gebieden. Meijers heeft de jonge Beekhuis op het spoor van de wetenschapsbeoefening gezet; zijn groot analytisch vermogen werd door Meijers onderkend. De heldere manier waarop Beekhuis zich wist uit te drukken viel op; zijn vader benadrukte al het belang van duidelijkheid bij juridische formuleringen. Toch ondervond Beekhuis, ook naar eigen zeggen, enorme invloed van Paul Scholten, in het bijzonder vanwege diens bekende Algemeen Deel in de Asser-Serie, waardoor hij zich geïnspireerd voelde bij het doordenken van de diepere achtergronden van het recht, bijvoorbeeld van de toch wel innige verhouding tussen rechtsrelevante feiten en de rechtsnormen die daarop van toepassing zijn. Daardoor is ook beïnvloed het door Beekhuis gekozen uitgangspunt voor zijn beoefening van de rechtswetenschap: het gaat toch bijna altijd om een afweging van waarden; niet om de partijen, maar om de belangen die je tegen elkaar moet afwegen; aan alles is een grens, dat is het essentiële van het juridisch denken. Dit uitgangspunt maakte Beekhuis bij uitstek geschikt voor het bewerken van Asser-Scholten, Zakenrecht; zijn eerste bewerking verscheen in 1957. Het was een eervolle opdracht om dit te doen maar ook een moeilijke. Asser-Scholten was een weerbarstig boek waarin Scholten niettemin op de hem eigen wijze vele vergezichten ontsloot. Maar intussen was het ontwerp-Meijers verschenen met een nieuwe indeling van het vermogensrecht en aandacht voor tal van tot dan toe onbesproken kwesties. Het is de grote verdienste van Beekhuis geweest dat hij op de hem eigen heldere wijze een geheel nieuwe bewerking schreef, waarbij de opvattingen van Scholten tot hun volle recht kwamen, het eigen oordeel van de bewerker met echte argumenten werd verdedigd en anderen op grond van redenen werden bestreden, terwijl 'sprongredeneringen' die hier en daar in de oude druk voorkwamen en soms toch wat moeilijk waren te volgen, werden vermeden. Laat ik het zo uitdrukken: bij de bewerking werd Beekhuis geïnspireerd door het gedachtengoed van Scholten, maar in het resultaat daarvan vindt men vooral door de invloed van Meijers en zijn ontwerp heel veel toegevoegde waarde. Aldus wist Beekhuis een synthese te bereiken tussen twee denkwerelden die vruchtbaarder was voor de rechtsontwikkeling dan de scholenstrijd tussen latere uitgesproken aanhangers van beide denkrichtingen.

Zo is het in grote lijnen gebleven. Het valt op dat Beekhuis zich in de loop der tijden wat verwijderde van een redeneertrant waarbij als uitgangspunt wordt genomen het subjectieve recht, door Meijers getypeerd als een bijzondere door het recht aan iemand toegekende bevoegdheid die hem wordt verleend om zijn belang te dienen. In zijn inaugurale rede van 1939 over rechterlijke matiging wees hij al, zij het zeer terughoudend en alleen voor uitzonderingsgevallen, op de mogelijkheid van een zekere belangenafweging bij het bepalen van de schadevergoeding waarop de ander recht heeft wegens een jegens hem gepleegde onrechtmatige daad. In zijn rectorale rede van 1953 over contract en contractsvrijheid ging hij weliswaar uit van de blijvende waarde van de morele gebondenheid aan het gegeven woord, doch wees hij er tegelijkertijd op dat het principe van contractsvrijheid in zijn werking wordt beperkt door het beginsel van de sociale gerechtigheid en de noodzaak van een beperkt geleide economie. In zijn preadvies voor de Nederlandse Juristen Vereniging

van 1954 signaleert hij het terugwijken van het individualisme waarmee het verlangen naar rechtszekerheid heeft ingeboet, hetgeen dan in zijn visie onvermijdelijk tengevolge heeft dat het subjectieve recht aan betekenis verliest en zich ontwikkelt in de richting van sociale functie. Bij conversie van rechtshandelingen moet de rechter echter wel grote terughoudendheid betrachten; zij dient slechts te worden toegepast indien het handhaven van de nietigheid tot onrecht zou leiden. Een beroep op de goede trouw of billijkheid is niet voldoende. Het beroep op nietigheid moet onbetaamelijk zijn, later heette dit onaanvaardbaar, moet misbruik van recht opleveren. In zijn latere bewerkingen van het Asser-boek over de zakelijke rechten benadrukt hij, veel meer dan in de eerste versie, de maatschappelijke functie van de eigendom, evenwel onder de blijvende erkenning dat de individuele eigendom een van de centrale begrippen in onze rechtsorde is. Er is bij al deze benaderingen voortdurend sprake van een afweging van waarden, waarbij Beekhuis worstelt met de spanning tussen de rechtszekerheid en de te betrachten billijkheid, en soms ook de doelmatigheid die hem lief was, in een zich ontwikkelende rechtsorde. Beekhuis zoekt en vindt veelal evenwichtige oplossingen, waarbij hij niet te veel doorslaat naar een kant.

Op het terrein van het zakenrecht heeft Beekhuis zich het meest geprofileerd. Hoewel hij ook veel heeft gepubliceerd op het gebied van het verbintenissenrecht, ik denk bijvoorbeeld aan zijn talrijke noten en aan zijn publikaties over de Actio Pauliana. Het zakenrecht trok hem het meeste aan; men moet dan sterker met de belangen van derden rekening houden. De zakenrechtelijke regels geven toch iets meer zekerheid dan de verbintenisrechtelijke.

Beekhuis heeft zich ook bewogen op de grens van beide gebieden. Op het denken over de zogenaamde kwalitatieve rechten en verplichtingen en de verhouding hiervan tot de zakenrechtelijke erfdiensbaarheden had hij grote invloed; het nieuw BW getuigt hiervan. In zijn laatste grote en belangrijke verhandeling, gepubliceerd in de in 1986 verschenen Bundel aangeboden aan Jan Ronse, geeft hij, mede op grond van zijn ervaringen in de OGEM-zaak, zijn gedachten weer over de zogenaamde economische eigendom. Hij had hierop al gepreludeerd in de laatste editie van het Asser-boek, Algemeen Deel Zakenrecht uit 1985, waarvoor hij nog het laatste hoofdstuk over fiduciaire rechtsverhoudingen heeft bewerkt. Hij droeg het begrip economische eigendom als te weinig omlijnd geen warm hart toe. Het gebruik ervan leidt er zijns inziens toe dat zakenrechtelijke en verbintenisrechtelijke problemen door elkaar worden gehaald. Ten onrechte wordt de indruk gewekt dat er sprake zou zijn van een nieuw subjectief recht.

Hoe stelde Beekhuis zich op tegenover de totstandkoming van het nieuw BW? Voorzichtig en soms aarzelend. Zijn herinneringen aan het werk voor het nieuw BW heeft hij uitvoerig op schrift gesteld in de in 1984 aan Van der Grinten aangeboden bundel opstellen. Binnenkort verschijnt een door Professor Roos op dit punt afgenomen interview met Beekhuis in het kwartaalbericht nieuw BW. Uit deze stukken en uit de hem eerder afgenomen interviews kan men afleiden dat Beekhuis stond achter de opzet van Meijers, die echter naar zijn mening in werkelijkheid streefde naar een 'restatement' met aanvullende regels over onderwerpen waarvoor geen wettelijke voorzieningen bestonden, zoals bijvoorbeeld gedeelten van het rechtspersonenrecht, de volmacht, het bewind, de gemeenschap etc. Ook later vond hij dat het werk aan het NBW moest doorgaan, in het bijzonder vanwege de enorme invloed die het had op de rechtsontwikkeling.

Twee aspecten van het werk veroorzaakten zijn aarzelingen. Het gevoel van verbondenheid met de bestaande wetgeving werd na het overlijden van Meijers minder groot. Meer en meer kwam de gedachte naar voren dat men de nieuwe wettelijke regelen van de grond af moest uitdenken. Dit leidde tot een grotere invloed van de dogmatiek en tot een neiging om te detailleren. Beekhuis vroeg zich af of men met die detaillering niet te ver ging.

Voorts hield Beekhuis zich herhaaldelijk bezig met rechtsvergelijking en ook met internationaal grensoverschrijdend werk. Een nieuwe privaatrechtelijke codificatie alleen voor Nederland leek hem weinig te stroken met het Beneluxstreven tot eenmaking van het recht, en met ontwikkelingen op regelgevend gebied binnen de Europese Gemeenschappen, terwijl hierdoor ook het totstandkomen van internationale verdragen zou kunnen worden bemoeilijkt.

Jaap Beekhuis leverde gedurende meer dan een halve eeuw vele bijdragen, steeds van uitstekende kwaliteit aan de Nederlandse rechtsontwikkeling, waarbij hij het gedachtengoed van grote Nederlandse juristen die hem hadden beïnvloed, in zijn werk harmonisch wist te integreren. Gewetensvol, zeer solide en evenwichtig, wars van extreme standpunten, maakte hij in die jaren deel uit van wat ik zou willen noemen de ruggegraat van de Nederlandse rechtscultuur.

Jaap Beekhuis was bovendien een zeer beminnelijk man, met een wellevendheid en bescheidenheid van voorname allure, en met grote persoonlijke belangstelling voor degene die hij ontmoette. Voor mij en andere jongere collega's-juristen was hij een vaderlijke vriend. Hij kon uitstekend luisteren, en je waar nodig weer op het rechte spoor zetten. Hij kon je ook bemoedigen. Toen ik pas tot jong hoogleraar was benoemd en enorm opzag tegen de eerste examineringen, was hij het die vanuit zijn eigen ervaring van jong hoogleraar te Groningen tegen mij zei: 'Maak je niet zo druk, ik moest in het begin examineren in het agrarisch recht en ik had mij tot dan toe nog niet verdiept in de Pachtwet'. Zijn kleinkinderen konden zich geen betere grootvader wensen.

Vanwege al deze eigenschappen waaraan hij ook een natuurlijk gezag ontleende, was hij een veel gevraagd raadgever en voorzitter van tal van colleges. Aan de Asser-Adviesraad gaf hij vele jaren inspirerend leiding. De Asser-Serie is er zeer wel bij gevaren.

Aan alles is een grens, ook aan het menselijk leven. Jaap Beekhuis heeft die grens thans overschreden. In de handen van zijn nabestaanden bevindt zich een geestelijke nalatenschap van ongemeen hoge waarde. Die nalatenschap zal ook in de kring van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen worden gekoesterd.

